

Albert Terelak
Sebastian Kołodziejczak

Uniwersytet Szczeciński

Spółeczna ocena szans realizacji celów życiowych w Szczecinie a wypłukiwanie kapitału ludzkiego

STRESZCZENIE Artykuł odnosi się do aktualnych procesów odpływu migracyjnego, które w sytuacji największego miasta Pomorza Zachodniego – Szczecina, prowadzą do istotnych ubytków kapitału ludzkiego. Autorzy przedstawiają wyniki badań prowadzonych od 2009 do 2013 roku, odnoszące się do społecznej percepcji i oceny warunków życia w mieście. Sposób postrzegania Szczecina jako miejsca „dobrego do życia”, a właściwie dostrzeganie istotnych deficytów w tym zakresie, rozpatrują jako jeden z elementów składających się na siły „wypychające” na emigrację.

W analizach wyników przeprowadzonych badań autorzy skupiają się między innymi na relacji między oceną szans realizacji celów życiowych w Szczecinie a planami dotyczącymi rynku pracy, na którym przyszli absolwenci szczecińskich uczelni zamierzają rozpocząć karierę zawodową.

W ramach współczesnych trendów w zarządzaniu zbiorowościami miejskimi, ogniskujących się w obszarze systemowego podnoszenia jakości życia, który czyni go priorytetem oraz kanwą wszelkich działań planistycznych, inwestycyjnych

SŁOWA KLUCZOWE MIGRACJE,
JAKOŚĆ ŻYCIA, KAPITAŁ
LUDZKI, ZARZĄDZANIE
MIASTEM

i zarządczych w mieście, coraz częściej stosuje się praktykę zintegrowanej diagnostyki poziomu zaspokojenia potrzeb oraz realizacji celów i aspiracji życiowych, jak również poziomu satysfakcji z zamieszkiwania w danej miejscowości¹. Jest to o tyle istotne, że postrzeganie szans na realizację celów życiowych w danej miejscowości można traktować jako jeden z elementów sprzyjających przyciąganiu lub wypychaniu wartościowego kapitału ludzkiego. Aktualnie – w obliczu wysokiej intensywności odpływu migracyjnego z Polski na zagraniczne rynki pracy² – jawi się to jako zagadnienie szczególnie ważne³. Agnieszka Fihel i Paweł Kaczmarczyk piszą wręcz o „stracie migracyjnej”, na którą składają się wyjeżdżający za granicę na pobyt stały oraz tymczasowy (powyżej trzech miesięcy). Zgodnie z szacunkami zespołu Ośrodka Badań nad Migracjami, opartymi na dostępnych – dla okresu poakcesyjnego (2004–2011) – danych, w kluczowej na rynku pracy, mobilnej kategorii wieku produkcyjnego (18–44 lata), „strata migracyjna” wyniosła ok. 10%, natomiast na Pomorzu Zachodnim było to ok. 12%⁴. Sytuacja ta – jeżeli chodzi o całość województwa zachodniopomorskiego – znajduje potwierdzenie również w wartościach Współczynnika Selektowności Migracji (WSM)⁵ dla poszczególnych województw. Można powiedzieć, że ogólnopolski rynek pracy jest „wypłukiwany”⁶ z kapitału ludzkiego pochodzącego z dziewięciu województw, w tym zachodniopomorskiego, dla którego wartość WSM wynosi 0,187. Oznacza to, że w strumieniu emigrantów z całego kraju jest relatywnie więcej osób z Pomorza Zachodniego niż wynosi udział mieszkańców tego regionu w populacji całego kraju⁷. Jest zatem województwo zachodniopomorskie obszarem o stosunkowo intensywnym odpływie migracyjnym, wyrażającym się wartością współczynnika odpływu migracyjnego na poziomie 7,15%. Dla porównania, jego wartość dla całego kraju wynosi 6,02%⁸. Jednocześnie wartość tego wskaźnika dla zachodniopomorskich miast jest ponad trzykrotnie wyższa i wynosi 22,15%, co wyraźnie pokazuje, że odpływ ludności w znacznej mierze prowadzi do osłabienia zasobów rynków pracy w miastach regionu, również w Szczecinie.

W tym kontekście, zagadnienia związane z postrzeganiem miasta jako miejsca „dobrego do życia”, a właściwie z dostrzeganiem istotnych deficytów w tym zakresie, mogą być rozpatrywane jako jeden z elementów składających się na siły „wypychające” wartościowy pod względem rynkowym kapitał ludzki do innych regionów lub za granicę. Badania

¹ Od wielu lat realizowane są systematyczne badania porównawcze, uwzględniające rozliczne elementy składające się na jakość życia w wielu rejonach świata, w tym w miastach. Do najbardziej znanych należą: *The Mercer Quality of Living Survey*, *Quality of life in cities Perception survey in 79 European cities – Flash Eurobarometer*, Europejskie badania jakości życia (EQLS) oraz szeroko dyskutowany *Quality of Life Index*, opracowany w 2005 r. i stosowany przez brytyjski „The Economist”.

² Zgodnie z danymi Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań z 2011 r., w skali Polski emigrujących na trzy i więcej miesięcy było 2 017 500, a współczynnik odpływu migracyjnego wyniósł 6,02%. W woj. zachodniopomorskim wartości te wyniosły odpowiednio 107 490 oraz 7,15% (*Ludność w województwie zachodniopomorskim...* 2013: 158).

³ Interesujący głos odnoszący się do zagadnienia konsekwencji niezadowolonych z jakości życia w mieście, które w procesie wzrostu poziomu świadomości społecznej od niezadowolonych urastają do rangi protestu społecznego, stanowi artykuł Macieja Kowalewskiego (2013).

⁴ Województwo zachodniopomorskie pod względem wielkości „straty migracyjnej” znajduje się na dziewiątym miejscu. Największa „strata” – 34% – występuje w Opolskiem, a najmniejsza w Mazowieckiem – 2% (por. Fihel, Kaczmarczyk 2013).

⁵ Istotą tego współczynnika stanowi wystandaryzowanie różnicy odsetka emigrantów, mieszczących się w określonej kategorii analizowanej cechy – w tym przypadku jest to pochodzenie z określonego województwa – w zbiorowości emigrantów i odsetka osób mieszczących się w tej kategorii cechy w całej populacji obszaru odpływu (por. Terelak, Kołodziejczak 2014).

⁶ Metafora „wypłukiwania” została zastosowana do analiz opartych na Współczynniku Selektowności Migracji przez Martę Anecką i Agnieszkę Fihel (por. Anecka, Fihel 2013).

⁷ W sprawie szczegółowej analizy WSM oraz współczynnika odpływu migracyjnego zob. Terelak, Kołodziejczak 2014.

⁸ Wskaźnik obliczony dla ludności w wieku 15 i więcej lat emigrującej na pobyt stały i czasowy powyżej trzech miesięcy, na podstawie: *Ludność w województwie zachodniopomorskim...*

przeprowadzone wśród emigrantów z województwa zachodniopomorskiego w latach 2009–2011⁹ pokazują, iż obok motywów o charakterze finansowym – które zajmują centralne pozycje w hierarchii przyczyn wyjazdu praktycznie we wszystkich realizowanych w Polsce badaniach – emigranci przy podejmowaniu decyzji o opuszczeniu kraju kierują się również innymi powodami, takimi jak: chęć zmiany otoczenia, ciekawość świata, nauka i doskonalenie znajomości języka obcego, względy edukacyjne, brak możliwości awansu zawodowego w Polsce czy zdobycie nowego fachu (Terelak, Kołodziejczak 2012b: 103–127). Ponadto, czytelnymi kategoriami tworzącymi konteksty motywacyjne decyzji o wyjeździe za granicę, są zagadnienia związane z dostrzeganymi różnicami w jakości życia w Polsce oraz za granicą. Zebrany materiał jakościowy pozwolił na odstąpienie – obok motywów o charakterze ekonomicznym – tła decyzyjnego związanego z ucieczką do lepszego świata oraz rozpoczęciem życia od nowa (Terelak, Kołodziejczak 2012: 86–117). W świetle takich ustaleń, znaczącym zagadnieniem wpływającym na utrzymanie lub utratę kapitału ludzkiego jest społeczna ocena możliwości i szans realizacji celów życiowych w danej miejscowości (regionie, kraju).

Zagadnienie to stało się jednym z kluczowych aspektów badań nad kapitałem ludzkim Szczecina, prowadzonych w dwuletnim interwale od 2009 roku¹⁰. Prezentowany artykuł stanowi próbę odniesienia wyników badań dotyczących postrzegania szans na realizację celów życiowych w Szczecinie do tendencji odpływowych wśród najbardziej dynamicznych, w perspektywie zasobów rynku pracy, kategorii szczecinian.

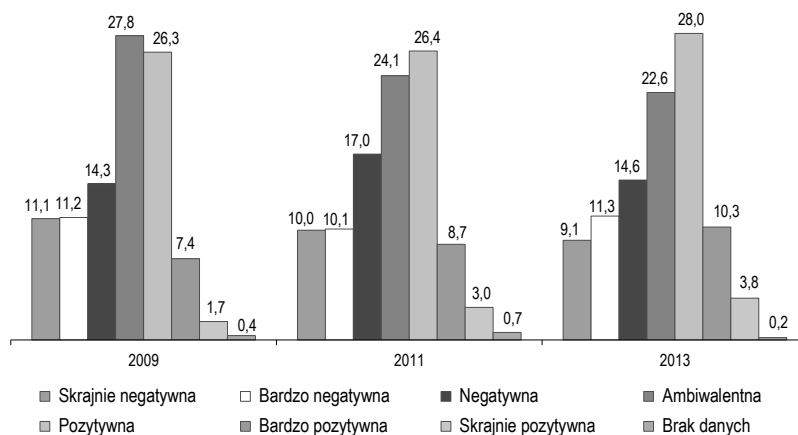
Ocena możliwości realizacji celów życiowych w Szczecinie

Socjologiczna perspektywa problematyki kapitału ludzkiego obejmuje nie tylko diagnozę potencjałów zbiorowości. Zawiera również kontekst impulsów rozwojowych. Społeczną ocenę szans na realizację celów życiowych w Szczecinie można uznać za część takiego właśnie podłoża. Z trzech badań, przeprowadzonych od 2009 roku wśród znajdujących się w najbardziej mobilnych kategoriach wieku produkcyjnego mieszkańców Szczecina, wyłania się obraz tego miasta jako miejsca, w którym wiele należy jeszcze poprawić. Znaczące jest bowiem to, że – co widać na wykresie 1 – we wszystkich zestawionych wynikach badań osoby, które nie zdecydowały się uznać Szczecina za dobre miejsce do realizacji

⁹ W ramach projektu zrealizowano koncepcję badawczą, obejmującą analizę materiału empirycznego, gromadzonego z trzech rodzajów źródeł: 1) analizie typu desk research poddano dostępne dane wtórne, charakteryzujące zachodniopomorski rynek pracy, społeczeństwo i jego specyfikę demograficzną ze szczególnym uwzględnieniem ruchów wędrowniczych, a w tym zjawisk emigracji zarobkowych i stałych z obszaru województwa; 2) przeprowadzono 1100 wywiadów kwestionariuszowych na próbie celowej, dobranej metodą wielostopniową (pierwszy stopień – losowanie gmin na obszarze województwa, drugi stopień – losowanie sołectw na obszarach wiejskich, jak również dzielnic w dużych oraz średnich miastach i sektorów w małych miastach, trzeci stopień – dobór celowy rodzin emigrantów zarobkowych przebywających za granicą, lub samych emigrantów w wypadku aktualnego ich pobytu w kraju; przy czym warunkiem zakwalifikowania emigranta do próby badawczej był jego czasowy pobyt w kraju lub maksymalnie półroczna perspektywa kolejnego wyjazdu; czwarty stopień – dobór kolejnych emigrantów, (zastosowanie metody „kuli śnieżnej” – unosowionej)); zgromadzony materiał poddany został analizie statystycznej, z zastosowaniem procedur: estymacji i wnioskowania statystycznego; 3) przeprowadzono 67 wywiadów pogłębionych z emigrantami zarobkowymi z Pomorza Zachodniego, analizowanych przy zastosowaniu metodologii teorii ugruntowanej Anselma Straussa i Barneya Glasera. Wyniki badań zostały opublikowane w: Terelak, Kołodziejczak 2012 i 2012b.

¹⁰ Badanie pierwsze – na reprezentatywnych próbach aktywnych zawodowo mieszkańców Szczecina, znajdujących się w kategoriach 25–49 lat wieku produkcyjnego n = 1012 oraz studentów ostatnich lat szczecińskich szkół wyższych n = 1004 (zob. Terelak, Klepajczuk, Kołodziejczak 2009). Badanie drugie – na reprezentatywnych próbach aktywnych zawodowo mieszkańców Szczecina, znajdujących się w kategoriach 25–49 lat wieku produkcyjnego n = 1008 oraz studentów ostatnich lat szczecińskich szkół wyższych n = 1006 (zob. Terelak, Kołodziejczak 2011). Badanie trzecie – na reprezentatywnych próbach aktywnych zawodowo mieszkańców Szczecina, znajdujących się w kategoriach 25–44 lat wieku produkcyjnego n = 1120 oraz studentów ostatnich lat szczecińskich szkół wyższych n = 1019 (zob. Terelak, Kołodziejczak 2013a).

celów życiowych, stanowią od 64,4% w 2009 roku do 57,6% wszystkich uczestników badania w 2013 roku. Można jednakże w zestawionych danych dostrzec pozytywną zmianę, polegającą na systematycznym spadku udziału osób deklarujących ocenę ambiwalentną (27,8% w 2009 r., 22,6% w 2013 r.), któremu towarzyszy wzrost odsetka zadowolonych z możliwości, jakie oferuje, w kontekście realizacji celów życiowych, największe miasto Pomorza Zachodniego (od 35,4% zadowolonych w 2009 roku do 42,1% zadowolonych w 2013 roku).

Dane wyrażone w % [$n_{\text{(badanie 2009)}} = 1012$, $n_{\text{(badanie 2011)}} = 1008$, $n_{\text{(badanie 2013)}} = 1120$].

Wykres 1. Szanse realizacji celów życiowych w Szczecinie w ocenach jego mieszkańców

Źródło: badania własne¹¹.

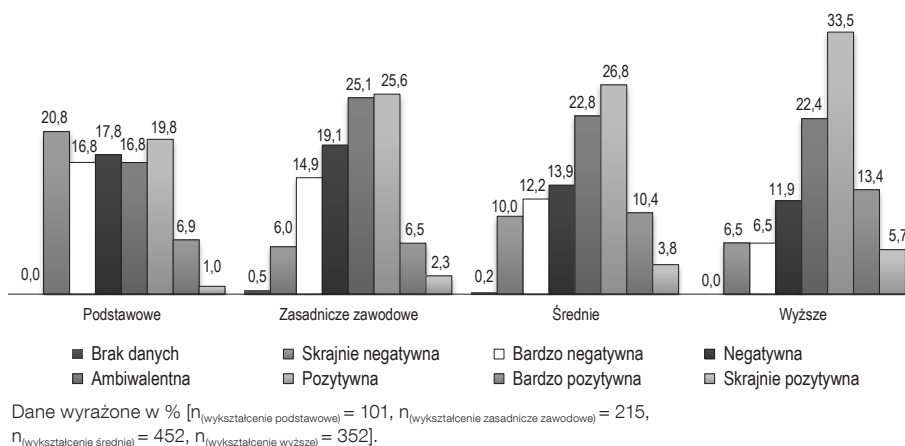
W każdym z prezentowanych badań większość odpowiedzi na pytania o postrzeganie Szczecina jako miejsca realizacji celów życiowych lokuje się w środku skali¹², na pozycjach neutralnych, z wyraźną przewagą po stronie umiarkowanego optymizmu. Ten umiarkowany optymizm – co należy podkreślić – rośnie wraz ze wzrostem poziomu wykształcenia respondentów, w przeciwieństwie do postawy skrajnie negatywnej, która wyrażana mniej więcej przez co dziesiątego respondenta wyraźnie częściej pojawia się w najniższej kategorii wykształcenia, stopniowo tracąc swój udział wraz z jego wzrostem. Zależności te, na przykładzie wyników badania z 2013 roku, ilustruje wykres 2¹³. Test Chi-kwadrat pozwala z wysokim prawdopodobieństwem ($p < 0,001$) odrzucić hipotezę głoszącą brak zależności między poziomem wykształcenia a oceną szans realizacji celów życiowych w Szczecinie. Można zatem stwierdzić, że zachodzi stochastyczna zależność między obydwiema zmiennymi¹⁴.

¹¹ W 2009 i 2011 r. badaniem objęto mieszkańców Szczecina mieszkających się w przedziale 25–49 lat, natomiast w badaniu z 2013 r. uczestniczyli szczecinianie w wieku 25–44 lata.

¹² Mediana stosunku mieszkańców do szans realizacji celów życiowych w Szczecinie mieści się dokładnie w środku skali. Oznacza to, że połowa respondentów prezentuje nastawienie co najwyżej ambiwalentne, a połowa ma nastawienie co najmniej ambiwalentne.

¹³ Ze względu na ograniczenia objętości niniejszego artykułu, zdecydowano się w opisywanym aspekcie na prezentację jedynie wyników badania najnowszego, przeprowadzonego w 2013 r.

¹⁴ Wartość skorygowanego współczynnika kontyngencji C-Pearsona wynosi $C_{\text{kor}}=0,289$. Oznacza to słabą zależność między zmiennymi.

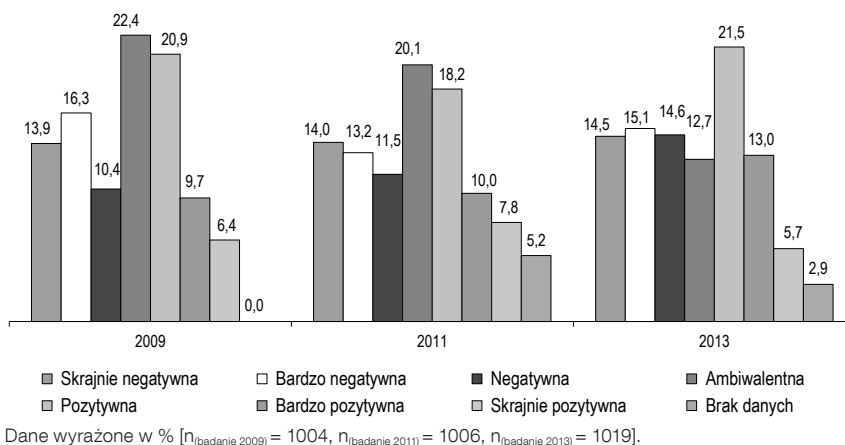

Wykres 2. Ocena szans realizacji celów życiowych w Szczecinie a wykształcenie mieszkańców Szczecina

Źródło: badania własne.

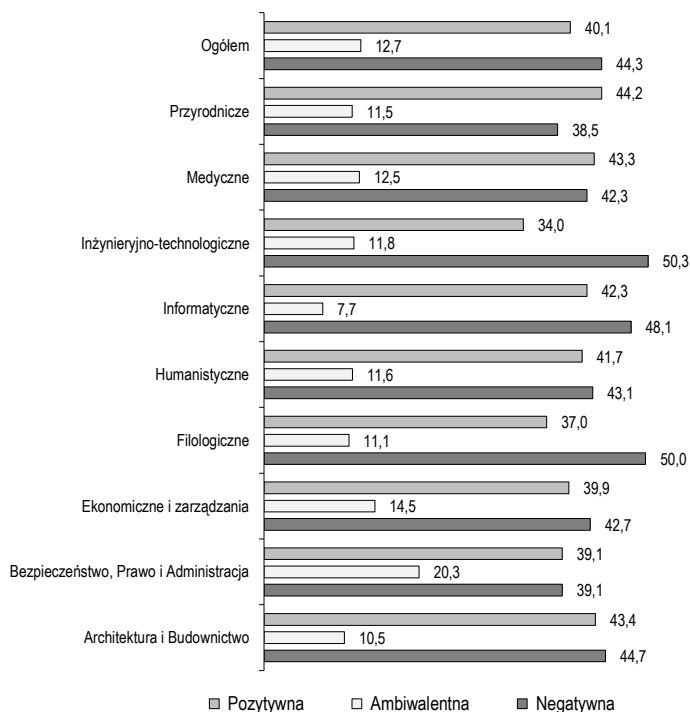
W zarysowanym wcześniej kontekście odpływu kapitału, należy zwrócić uwagę na stosunkowo liczną kategorię niezadowolonych z szans, jakie dla realizacji celów życiowych oferuje Szczecin, wśród osób legitymujących się dyplomem uczelni (łącznie 24,9%). Oznacza to, że co czwarty mieszkaniec miasta z wykształceniem wyższym nie dostrzega dla siebie możliwości realizacji celów życiowych w Szczecinie, a zatem potencjalnie podlega działaniu czynników „wypychających” na emigrację, co w konsekwencji może spowodować, że zasili on kategorię „straty migracyjnej” miasta.

Podobnie szanse na realizację aspiracji życiowych w Szczecinie oceniali studenci ostatnich lat tutejszych uczelni, znajdujący się u progu kariery zawodowej. Ich opinie ukazały zbliżony do wyrażanego przez mieszkańców niebędących studentami sposób widzenia stolicy Pomorza Zachodniego. Udział tych, którzy nie ocenili pozytywnie Szczecina pod względem istniejących tu możliwości realizacji celów życiowych wyniósł 63,0% w 2009 roku, 58,8% w 2011 roku oraz 56,9% w 2013 roku. W rozpatrywanym okresie nastąpił zatem nieznaczny wzrost liczby ocen pozytywnych, w 2009 roku stanowiły one łącznie 37%, natomiast w roku 2013 było to 40,2% – w tym samym roku nastąpiła wyraźna polaryzacja sposobów postrzegania szans realizacji celów życiowych w Szczecinie, czemu towarzyszy spadek liczby ocen ambiwalentnych, których w 2011 roku było 20,1%, a dwa lata później 12,7%. Przedstawia to wykres 3. Dane zaprezentowane na wykresie 4 ilustrują natomiast zróżnicowanie postrzegania Szczecina jako miejsca realizacji celów życiowych wśród studentów poszczególnych kierunków studiów. Można więc dostrzec przewagę ocen negatywnych nad pozytywnymi wśród studentów większości kierunków – najwyraźniejsza dotyczy przedstawicieli kierunków inżyniersko-technologicznych, filologicznych i informatycznych. Co drugi student tych kierunków szanse realizacji celów życiowych w Szczecinie ocenia negatywnie. Na uwagę zasługuje również fakt, że najniższy udział ocen negatywnych (kierunki przyrodnicze) wynosi 38,5%. Polaryzacja ocen wśród studentów jest przy tym wyraźniejsza niż wśród mieszkańców Szczecina niebędących studentami (wykres 1).

Wykres 3. Możliwości realizacji celów życiowych w Szczecinie – oceny studentów

Źródło: badania własne.

Dane wyrażone w % [n_(Architektura i Budownictwo) = 76, n_(Bezpieczeństwo, Prawo i Administracja) = 64, n_(Ekonomiczne i zarządzania) = 248, n_(Filologiczne) = 54, n_(Humanistyczne) = 216, n_(Informatyczne) = 52, n_(Inżynierijno-technologiczne) = 153, n_(Medyczne) = 104, n_(Przyrodnicze) = 52, n_(Ogółem) = 1019].

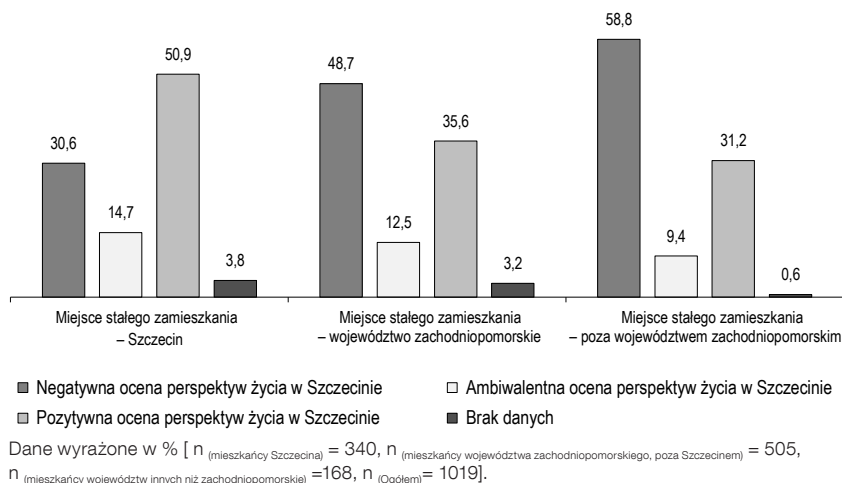
Ze względu na czytelność wykresu zrezygnowano z braków danych. Duża liczba kierunków oferowanych przez szczecińskie uczelnie wymusiła – na etapie analizy – przeprowadzenie grupowania ich w dziewięć bardziej ogólnych, powiązanych merytorycznie kategorii.

Wykres 4. Możliwości realizacji celów życiowych w Szczecinie a kierunek studiów

Źródło: badanie własne.

Analiza materiału empirycznego pozwala stwierdzić, że istnieje kategoria studentów ostatnich lat dostrzegających w Szczecinie perspektywy dla realizacji swoich celów życiowych i stanowi ona – w zależności od kierunku studiów – 34,0% do 43,4%. Jeżeli przyjąć, że brak szans na realizację celów życiowych w danym mieście jest elementem wypychającym do innych miejsc, a przynajmniej nie jest czymś, co z tym miastem może człowieka związać, to – zgodnie z zaprezentowanymi wynikami badań – można powiedzieć, iż od 56,6% do 66,0% (w zależności od kierunku studiów) studentów ostatnich lat szczecińskich uczelni może już teraz poszukiwać innych miejsc do udanego życia niż miasto swoich studiów.

W zakresie sposobu postrzegania jakości życia w Szczecinie, w wymiarze szans realizacji celów życiowych, daje się zauważyć, że wyraźnie mniej krytyczni są studenci pochodzący z tego miasta. Łącznie 30,5% z nich ocenia Szczecin negatywnie pod względem postrzeganych szans realizacji celów życiowych, a w sumie 50,9% z nich wydaje miastu oceny pozytywne. Inaczej jest wśród studentów na stałe mieszkających poza Szczecinem; ocen pozytywnych jest zdecydowanie mniej, a ocen negatywnych jest niemal 23 punkty procentowe więcej, przy czym wyraźnie gorzej stolica Pomorza Zachodniego wypada w ocenach osób przyjezdnych z innych regionów kraju. Różnicę przedstawiono na kolejnym wykresie.

Wykres 5. Ocena szans realizacji celów życiowych w Szczecinie a miejsce stałego zamieszkania studentów

Źródło: badanie własne.

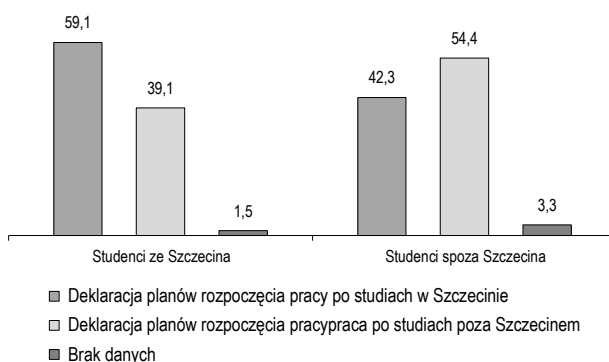
Test Chi-kwadrat pozwala z bardzo wysokim prawdopodobieństwem ($p < 0,001$) odrzucić hipotezę, głoszącą brak związku stochastycznego między miejscem zamieszkania a oceną szans na realizację celów życiowych w Szczecinie. Można zatem potwierdzić dostrzeżoną powyżej zależność między sposobem postrzegania miasta studiów a miejscem stałego zamieszkania studentów. Studenci mieszkający na stałe w Szczecinie przejawiają tendencję do wyższej oceny możliwości realizacji swoich celów życiowych w tym mieście niż studenci przyjezdni, którzy z kolei ujawniają wyższy – niż ci pierwsi – poziom krytycyzmu.

Perspektywa emigracji zarobkowej za granicę

Szczecin jako stolica i kulturalno-gospodarcze centrum regionu przyciąga wiele osób chcących w nim studiować lub pracować. Część jednak ze studiujących lub mieszkających tu osób, nie dostrzegając szans na realizację swoich życiowych celów na miejscu, decyduje się na wyjazd. Nęcą obszary oferujące lepsze możliwości zaspokajania potrzeb, lepszą – lub wręcz jakąkolwiek – pracę oraz możliwości rozwoju zawodowego. W kontekście omówionej wcześniej społecznej oceny szans na realizację celów życiowych, sposobu, w jaki Szczecin oceniają młodzi, u progu wejścia na rynek pracy studenci ostatnich lat szczecińskich uczelni oraz istniejący już na tym rynku, znajdujący się w najbardziej mobilnych kategoriach wiekowych mieszkańcy, nowego znaczenia nabierają pojęcia „straty migracyjnej” i wypłukiwania kapitału ludzkiego. Wyraźnie widać to w bilansowej perspektywie, którą zastosowano do opracowania wyników badania przeprowadzonego wśród studentów ostatnich lat szczecińskich uczelni.

Oczywiście wypłukiwanie kapitału ludzkiego o określonych, zwykle atrakcyjnych na rynku pracy, cechach nie może być rozpatrywane wyłącznie w kontekście emigracji zagranicznych (choć to znacząca część tego zjawiska). Pojęcie to należy rozumieć szerzej – jako sytuację przyciągania kapitału ludzkiego z obszarów słabszych rozwojowo, przez obszary oferujące więcej możliwości realizacji aspiracji zawodowych, majątkowych i ogólniej jeszcze – życiowych. Oprócz zagranicznych rynków pracy, na które wyjeżdżają mieszkańcy Pomorza Zachodniego z określonymi, pożądanymi w tamtych krajach kompetencjami zawodowymi, na terenie samego województwa oraz w innych częściach Polski istnieją miejscowości (czy obszary) bardziej dynamicznego rozwoju, oferujące lepszą jakość życia i warunki pracy, które „przechwytyją” kapitał ludzki z obszarów postrzeganych jako słabsze rozwojowo¹⁵.

Uczestniczący w badaniu studenci pytani byli o plany związane z miejscem rozpoczęcia kariery zawodowej. Uzyskany rozkład odpowiedzi (wykres 6) pokazuje specyficzny rodzaj „wymiany kapitału” pomiędzy Szczecinem a innymi obszarami (miejscowości województwa zachodniopomorskiego, inne województwa lub zagranica).

Dane wyrażone w % [$n_{\text{(studenci ze Szczecina)}} = 340$, $n_{\text{(studenci spoza Szczecina)}} = 673$].

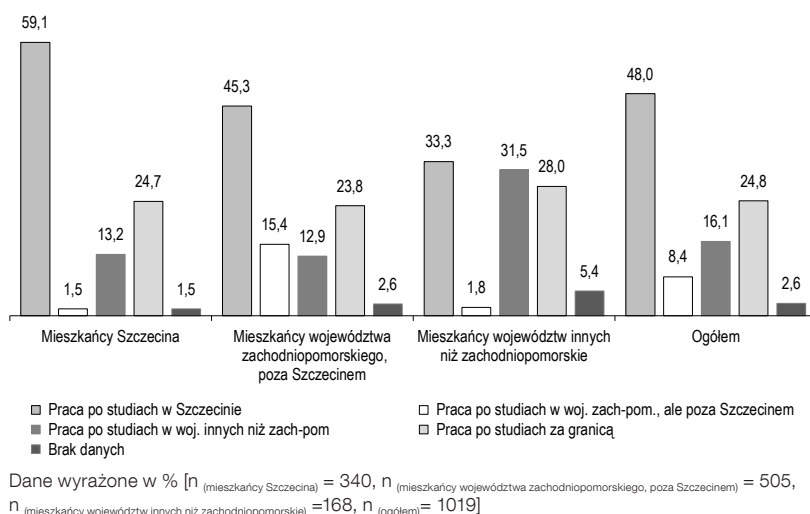
Wykres 6. Deklarowane plany rozpoczęcia aktywności zawodowej po studiach a miejsce stałego zamieszkania studentów

Źródło: badanie własne.

¹⁵ Zagadnienie to, w kontekście całego województwa, zostało obszerniej omówione w: Terelak, Kołodziejczak 2014: 57–63.

Wśród studentów ostatnich lat szczecińskich uczelni zauważalny jest swoisty balans między tymi, którzy zamierzają podjąć pracę na miejscu a tymi, którzy planują wyjazd – tych jest minimalnie więcej. Mówiąc inaczej, odsetek studentów pochodzących ze Szczecina, a deklarujących plany wyjazdowe odpowiada (z niewielką nawiązką) odsetkowi studentów, którzy stąd nie pochodzą, lecz w tym mieście zamierzają rozpocząć karierę zawodową. Ogólnie jednak należy podkreślić, że między miejscem stałego zamieszkania i deklaracjami planów miejsca rozpoczęcia pracy po studiach, zachodzi statystyczny związek ($p < 0,001$), który pozwala odrzucić hipotezę głoszącą brak zależności między tymi zmiennymi.

Bardziej szczegółowe wejrzenie w omawianą zależność, polegające na rozszerzeniu przestrzeni własności obydwu zmiennych, pozwala rzucić dodatkowe światło na zagadnienie wypłukiwania kapitału (wykres 7).

Wykres 7. Plany dotyczące miejsca rozpoczęcia aktywności zawodowej po studiach a miejsce stałego zamieszkania studentów

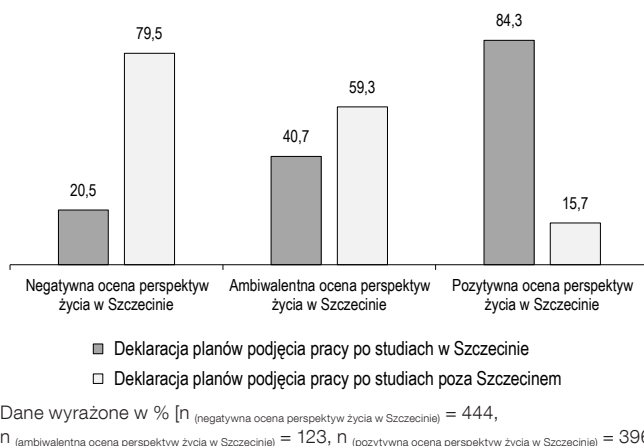
Źródło: badanie własne.

Trzeba zauważyć, że o ile niemal połowa osób przyjeżdżających na studia z obszaru województwa zachodniopomorskiego zamierza w Szczecinie pozostać (45,3%), to wśród studentów pochodzących z innych województw odsetek ten wynosi już 33,3%, a niemal drugie tyle deklaruje chęć podjęcia pracy nie tylko poza Szczecinem, ale i w regionie innym niż zachodniopomorski (31,5%).

Wyniki przeprowadzonego badania pozwoliły ponadto odsłonić rozmiary potencjalnego odpływu za granicę. Praktycznie co czwarty (24,8%) student ostatniego roku szczecińskich uczelni planuje podjąć pracę zawodową poza Polską. Istotnym aspektem tego zjawiska jest to, że pochodzenie studenta – ze Szczecina, województwa zachodniopomorskiego czy z innego rejonu kraju – ma jedynie nikłe znaczenie różnicujące.

Ważny kontekst analizowanych zagadnień, stanowiący uzupełnienie oraz swoiste zwieńczenie dotychczasowych ustaleń, tworzy relacja między oceną szans realizacji celów życiowych w Szczecinie a planami dotyczącymi rynku pracy, na którym przyszli absolwenci uczelni rozpoczną swoją karierę zawodową. Przyjęto, że studenci dostrzegający w stolicy Pomorza Zachodniego sprzyjające warunki do realizacji aspiracji życiowych i zawodowych,

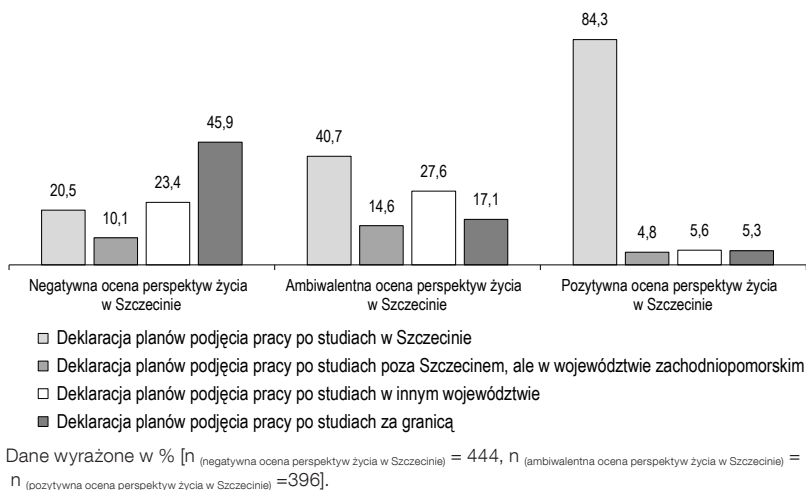
chętniej – niż ci, którzy nie widzą takich warunków – wiążą z tym miastem swoje najbliższe plany zawodowe. Z kolei negatywna ocena szans osiągnięcia celów życiowych w Szczecinie skłania do „lokowania” z dala od tego miasta pierwszych samodzielnych decyzji związanych z wejściem na rynek pracy. Wykres 8 przedstawia zestawienie obydwu zmiennych.

Wykres 8. Ocena szans realizacji celów życiowych w Szczecinie a plany związane z miejscem rozpoczęcia aktywności zawodowej po studiach

Źródło: badanie własne.

Poziom Chi-kwadrat ($p < 0,001$) pozwala, z wysokim prawdopodobieństwem, potwierdzić przewidywaną zależność. Skorygowany współczynnik kontyngencji C-Pearsona ($C_{kor.} = 0,675$) świadczy o dużej sile związku.

Wykres 9. Ocena realizacji celów życiowych w Szczecinie a plany związane z miejscem rozpoczęcia aktywności zawodowej po studiach

Źródło: badanie własne.

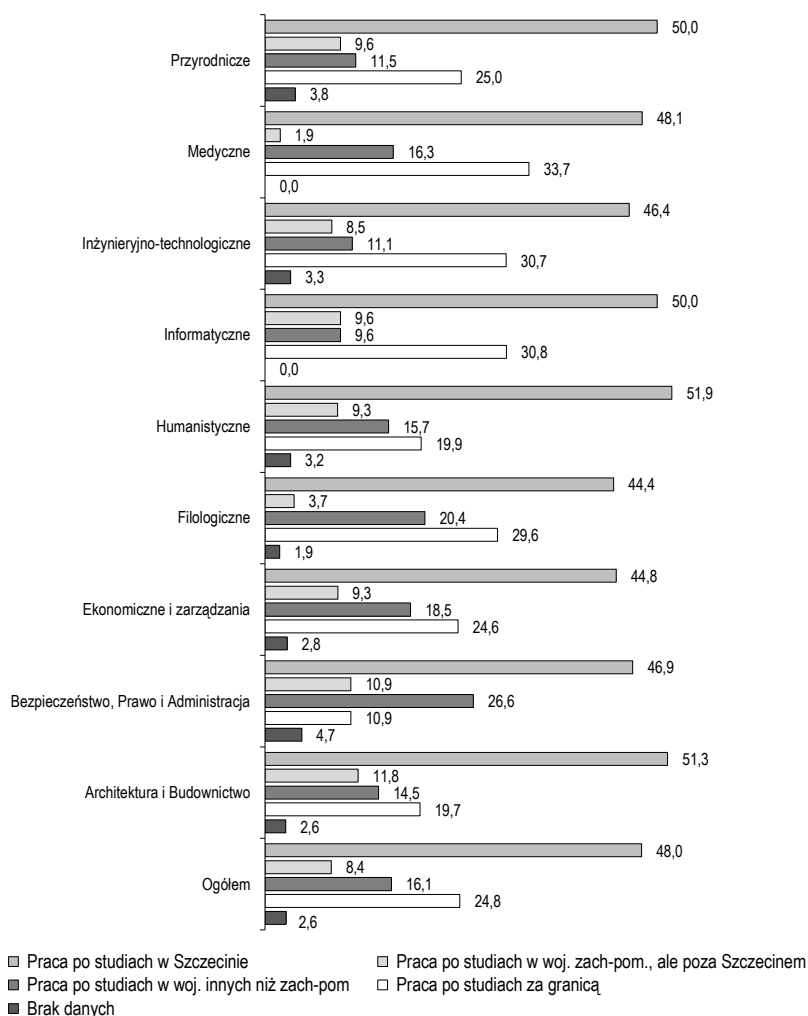
Można więc przewidywać, iż o ile wśród studentów pozytywnie oceniających Szczecin zdecydowana większość łączy z tym miastem plany rozpoczęcia kariery zawodowej, a nikły udział stanowią ci, którzy chcą wyjechać, to pozostali – niewiążący swoich planów zawodowych z miastem swoich studiów – przejawiają dużo większe zróżnicowanie. Opisana sytuacja powoduje najbardziej dotkliwie (w sensie utraty kapitału ludzkiego) straty w województwie zachodniopomorskim. Brak pozytywnej oceny szans realizacji celów życiowych w Szczecinie nie przekłada się na dostrzeganie ich na Pomorzu Zachodnim (wykres 8), to dodatkowo jedynie 15,4% studentów z tego obszaru, chce tam po studiach wrócić (wykres 7). Jakkolwiek miejsce stałego zamieszkania studentów ma niewielkie znaczenie różnicujące dla chęci wyjazdu za granicę (wykres 7), to daje się zauważyć wyraźna różnica w tym wymiarze między oceniającymi Szczecin negatywnie i wyrażającymi oceny ambiwalentne. O ile ocena negatywna wyraźnie przekłada się na tendencje do emigracji, stanowiąc niemal lustrzane odbicie kategorii oceniających pozytywnie (84% – w Szczecinie do 16% – poza Szczecin i 80% – poza Szczecin do 20% – w Szczecinie), to ambiwalentny stosunek stanowi rodzaj balansu między skrajnościami.

Ważna informacja dotycząca jakości kapitału ludzkiego zagrożonego wypłukaniem ze szczecińskiego rynku pracy łączy się ze strukturą osób deklarujących chęć związania kariery zawodowej ze Szczecinem lub z innym miejscem w podziale na kierunki studiów. Zaprezentowane na wykresie 10 wyniki przeprowadzonej w tym zakresie analizy pokazują, że o ile, w wymiarze średniej, chęć wyjazdu deklaruje niemal 25% studentów uczestniczących w badaniu, to w wypadku niektórych kierunków studiów, plany rozpoczęcia kariery zawodowej za granicą ma ponad 30% osób. Znamiennym przykładem są studenci pobierający nauki na kierunkach medycznych, z których 33,7% zdecydowałoby się wyjechać zaraz po uzyskaniu dyplomu. Zaraz za nimi znajdują się studiumy na kierunkach informatycznych i inżynieryjno-technologicznych. W najwyższym stopniu więc, realizację kariery zawodowej za granicą planują osoby studiujące na kierunkach najbardziej kosztownych.

Swoją przyszłość zawodową, przynajmniej początkowo, w najwyższym stopniu chcą wiązać ze Szczecinem przyszli absolwenci kierunków humanistycznych, architektoniczno-budowlanych i przyrodniczych.

Porównując dane zaprezentowane na poniższym wykresie z tymi, które dotyczą postrzegania możliwości realizacji celów życiowych w Szczecinie (wykres 4), można dostrzec podobieństwo w natężeniu niezadowolenia z oferowanych w mieście szans realizacji tych celów oraz rozmiarach tendencji odpływowej. Najczęściej negatywną ocenę możliwości „dobrego życia” w Szczecinie wyrażają studiumy na kierunkach informatycznych (48,1%) i inżynieryjno-technologicznych (50,3%). Wśród przyszłych medyków – przypomnijmy – niezadowolonych z szans realizacji celów życiowych w Szczecinie jest 42,3%. Rządziej chęć wyjazdu z kraju deklarują studiumy kierunki związane z bezpieczeństwem, prawem i administracją – 10,9%, którzy również stosunkowo rzadko negatywnie oceniają Szczecin pod względem szans realizacji celów życiowych (39,1%).

Jeżeli osoby stojące u progu kariery zawodowej zamierzają wyjechać ze Szczecina, to prawdopodobnie oznacza, że nie oferuje im się w tym mieście wystarczających możliwości rozwojowych oraz szans na realizację szeroko rozumianych celów życiowych. Szukają więc innych miejsc, bardziej przyjaznych, bardziej inspirujących i stymulujących w sensie rozwojowym.

Dane wyrażone w % [n (Architektura i Budownictwo) = 76, n (Bezpieczeństwo, Prawo i Administracja) = 64, n (Ekonomiczne i zarządzania) = 248, n (Filologiczne) = 54, n (Humanistyczne) = 216, n (Informatyczne) = 52, n (Inżynieryjno-technologiczne) = 153, n (Medyczne) = 104, n (Przyrodnicze) = 52, n (Ogółem) = 1019].

Wykres 10. Deklaracje dotyczące miejsca rozpoczęcia aktywności zawodowej po studiach a kierunek studiów

Źródło: badanie własne.

W kontekście zarządzania miastem – jeżeli na koniec pokusić się o sformułowanie swoistej socjologicznej rekomendacji – istotne jest prowadzenie systematycznych badań diagnozujących zarówno sytuację na rynku pracy (to w dużej mierze jest już robione), jak i społeczne postrzeganie jakości życia w mieście oraz jej obiektywnego wymiaru. Z jednej bowiem strony sytuacja na rynku pracy, a z drugiej – warunki i możliwości godnej egzystencji, składają się na potencjał sił wypychających kapitał ludzki ze Szczecina. Systematyczny monitoring tych dwóch wymiarów wydaje się być warunkiem koniecznym, by za pomocą odpowiedniego zarządzania odwrócić opisaną tendencję i uczynić Szczecin miastem nie tylko odtwarzającym swój kapitał ludzki, lecz go systematycznie wzmacniającym.

LITERATURA

- Anecka M., Fihel A. 2013, *Selektywność emigracji i migracji powrotnych – o procesie „wylukiwania”*, CEEMR, www.ceemr.uw.edu.pl/vol-1-no-1-december-2012/articles/selektywno-emigracji-i-migracji-powrotnych-polak-w-o-procesie-wyp (10.12.2013).
- Czyszkiewicz R., Molewicz M. 2006, *Kapitał ludzki – czynnik rozwoju regionalnego. Tom IV Roczników rozwoju samorządów województwa zachodniopomorskiego 2003–2004*, Szczecin, www.pomorzezachodnie.pl/doc/rocznik.pdf.
- Czyszkiewicz R., Molewicz M., Tałasiewicz M. 2004, *Regionalne drogi rozwoju. Roczniki samorządowe województwa zachodniopomorskiego 1997–2002*, Wydawnictwo Oficyna IN PLUS, Wołczkowo.
- Fihel A., Kaczmarczyk P. 2013, *Migracja a polski rynek pracy*, Zeszyty Demograficzne: „Rynek pracy wobec zmian demograficznych”, red. M. Kielkowska, Instytut Obywatelski, Warszawa, s. 114–160.
- Kawczyńska-Butrym Z. 2009, *Migracje. Wybrane zagadnienia*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin.
- Kowalewski M. 2013, *Miasto jako arena protestów*, „Konteksty Społeczne” 1 (1), s. 18–24.
- Ludność w województwie zachodniopomorskim. Stan i struktura demograficzno-społeczna*, 2013, Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011, Szczecin.
- Mioduszevska M. 2008, *Najnowsze migracje z Polski w świetle danych Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności*, CMR Working Papers, Formerly ISS Working Papers, Prace Migracyjne, nr 39/94, Centre of Migration Research, Warszawa.
- Terelak A., Klepajczuk B., Kołodziejczak S. 2009, *Poziom znajomości języków obcych wśród mieszkańców Szczecina i Koszalina oraz charakterystyka obcokrajowców studiujących w wyższych uczelniach obu miast. Raport z badania*, Gmina Miasto Szczecin, Szczecin.
- Terelak A., Kołodziejczak S. 2011, *Poziom kompetencji językowych wśród mieszkańców Szczecina i Koszalina w zakresie wybranych języków obcych oraz charakterystyka obcokrajowców studiujących w wyższych uczelniach obu miast. Raport z badania*, Gmina Miasto Szczecin, Szczecin.
- Terelak A., Kołodziejczak S. 2012, *Praca za granicą w świadomości emigrantów zarobkowych z województwa zachodniopomorskiego*, Wydawnictwo Zapol, Szczecin.
- Terelak A., Kołodziejczak S. 2012a, *Środowisko pracy w Polsce i za granicą w relacjach emigrantów zarobkowych z województwa zachodniopomorskiego*, w: *Migracje Polaków – przeszłość i teraźniejszość. Zagadnienia teoretyczne oraz diaspora polska w Hiszpanii, Chorwacji, Francji, na Węgrzech, w Palestynie i Nowej Zelandii*, red. J. Leoński, L. Wątróbski, Diaspora, t. 5, Zakład Historii Socjologii i Badań nad Wielokulturowością, Ośrodek Studiów i Badań Polonijnych Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin, s. 91–118.
- Terelak A., Kołodziejczak S. 2012b, *Zagraniczne emigracje zarobkowe mieszkańców województwa zachodniopomorskiego a regionalny rynek pracy*, Wydawnictwo Zapol, Szczecin.
- Terelak A., Kołodziejczak S. 2013, *Emigracje zarobkowe z Pomorza Zachodniego do Niemiec*, w: *Polen in Deutschland – Neue Formen, neue Welten und alte Traditionen*, Technische Universität Chemnitz.
- Terelak A., Kołodziejczak S. 2013a, *Poziom kompetencji językowych – w zakresie języków obcych – wśród mieszkańców Szczecina, mieszczących się w dynamicznych kategoriach wieku produkcyjnego oraz studentów szczecińskich uczelni wyższych, stojących u progu wejścia na rynek pracy. Raport z badań*, Gmina Miasto Szczecin, Szczecin.

Terelak A., Kołodziejczak S. 2014, *Zagraniczne emigracje zarobkowe mieszkańców Pomorza Zachodniego jako czynnik dekomponujący mechanizmy samoregulacji regionalnego rynku pracy*, w: *Od Polonii po Ziemię Zachodnie. Pamięci Profesora Jacka Leońskiego*, red. Z. Kurcz, Ż. Stasieniuk, Polskie Towarzystwo Socjologiczne, Szczecin, s. 43–66.

SOCIAL ASSESSMENT OF OPPORTUNITIES FOR THE FULFILLMENT OF LIFE GOALS IN SZCZECIN AND LEACHING OF HUMAN CAPITAL

KEYWORDS MIGRATION,
QUALITY OF LIFE,
HUMAN CAPITAL,
CITY MANAGEMENT

SUMMARY The article refers to the current migration outflow processes, which in the biggest city of Western Pomerania – Szczecin lead to a significant loss of human capital. The article presents the results of research conducted from 2009 to 2013, focused on the social perception and evaluation of the quality of life in the city. The perception of Szczecin as a place of “good life”, and actually noticing significant deficits in this aspect, is considered to be an element of the force “pushing” to emigration. The analyses of results focus on the relationship between the assessment of the opportunities for the fulfillment of life goals in Szczecin and plans related to the labor market, where the college graduates from Szczecin want to start their professional career.